

Züricher Zeitung 1982. május 15-i, illetve a Frankfurter Allgemeine Zeitung 1983. november 10-i számában) azt tanúsítják, hogy Illyés Elemér összefoglalásában a nemzetközi tudományos közvélemény megbízható kalauzt talál a kelet-közép-európai nemzetiségi kérdés egy rendkívül neuralgikus és sokat vitatott területének megközelítéséhez.

Pomogáts Béla

LÜKŐ GÁBOR

Kiskunság régi képfaragó és képmetsző művészete

Lükő Gábor könyvét a Bács-Kiskun megyei Erdei Ferenc Művelődési Központ adta ki, Kecskeméten; részeként annak a nagy távlatú munkának, amelyet az ott tevékenykedő és az odahívott értelmiség folytat. Az igényes kialakítású kecskeméti városközpont, a magyar animációs film új korszakának megteremtése, a Naiv Művészek Múzeumának kiállításai, valamint a most indított sorozat – Kiskunság régi művészete címmel –, amelynek Lükő Gábor most első kötetét készítette el, mind értelmiségi és vezetői körökben ritka alázatot és szerénységet tanúsít a múlt értékei iránt. Tehetségüket dicséri, hogy épp a régiségből képesek gyökeresen újat, sokszor korszakalkotót létrehozni.

Lükő Gábor 75 éves. 1942-ben jelent meg *A magyar lélek formái* című, ma már nehezen hozzáférhető könyve. Ezzel – mint erről a most kiadott mű utószavában Szabó László ír – az európai modern néprajz strukturalista és szemiotikai irányzataival egy időben, de tőlük függetlenül, előfutára lett a legmodernebb tendenciáknak. Ő azonban nem rendszert és módszert alko-

tott, hanem tudományos gyakorlatában valószínűsítette meg azt a minden részletre figyelő, a részeket az egész részeként szemlélő, tárgyilagos vizsgálódást, amit a strukturalizmus legáltalánosabban jelent. Vizsgálatainak tárgyát legegyszerűbb alkotóelemeire, jelekre bontja le és ezekből újra felépítve értelmezi az egyes alkotásokat.

E könyv fényében az egész, amelynek részeit szemléli, a magyar kultúra. Bár annyira nem a teória embere, hogy még a magyarság-fogalmat sem definiálja. Ideért minden kultúra-elemet, ami közös a finnugorok, a törkök, a környező népek vagy a nyugat-európaiak kultúrájának adekvát elemével. Tudományának titka éppen ez a megfeleltetés. A részek valóban ennek az egésznek részei. Nem az iskolakönyvekben és kézikönyvekben megszokott, lényegében pozitívista kategorizálást-skatulyázást követi: szellemi néprajz – tárgyi néprajz, illetve népdal, népmese, népballada, szóttés, pásztoreszközök stb. Mintha például a biológia a fej, a törzs és a végtagok felosztásával analízálná az emberi testet. Ami a biológiában a funkciók szerinti csoportosítás (emésztőrendszer, keringési rendszer stb.), az Lükő Gábor néprajzában a szimbólumrendszer, a stílusok és műfajok. Felismeri, hogy a használati tárgyak alakja is szimbolikus, nemcsak díszítésük; hogy ezért válhat szimbólummá egy népdalban ugyanúgy, mint egy másik használati tárgy díszítéséeként. A hagyományos néprajz kereteit feszegeti az a felismerése, hogy legnagyobb költőink képei, szimbólumai is erre a – csak jobb híján – népinek nevezett jelrendszerre épülnék. Szakít a stílusoknak a művészettörténet analógiájára létrehozott időbeli felosztásával. A stílus az ő példatárában a műfaj és a szimbólumként ábrázolt jel után inkább az alkotó személyiségtől függ, mint az ábrázolás korától. Műfajai sem a művészettörténeti kategóriákat követik. Nem is válhat külön képfaragás és képmetszés, hiszen mindkettő egyszerre jelenik meg a tárgy alakjában (faragás) és a díszítésében (metszés). Műfajmegnevezései: a nyereg, az utcaajtó, a mángorló, a lőporszaru, a kopjafa, a kereszt stb.

Könyve jórészt erre az elvi alapra épült, a legjobb értelemben objektív tárgy-

leírás alkotja. Ennek méretei és teljessége lenyűgöző és szinte ijesztő. Talán itt kereshetjük e nagyszerű tudós viszonylagos népszerűtlenségének fő okát is. Kevesen vannak a tudomány berkeiben, akik céltudatosságban, következetességben, munkabírárságban és tárgyismerethen vele vetekedhetnének. Az összes föllelt kiskunsgági műtárgy rajza, fényképe, lelőhelye, feltárási körülményei, egymással való kapcsolataik, jeleik felsorolása, jelentéseik megfejtése, rendszerezése és összevetése ugyane szimbólumok megfelelőivel másféle tárgyon, más népeknél, más összefüggésekben és más megjelenési formákban megtalálható e kötetben. És Lükő Gábor nemcsak a Kiskunsgág művészetét dolgozta így fel. Ha kiadatlan műveit is sajtó alá rendezhetné, szinte elképzelhetetlenül nagy szellemi érték válna közkinccsé. De nem világos, hogy a humán tudományok valójában mire is használhatók a társadalomban, márpedig az ilyen alapos munka erre a kérdésre sürgeti a választ.

Havas Éva

NAGY JENŐ

Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok

A Kolozsváron élő szerző, Nagy Jenő az 1930-as évek óta foglalkozik Erdély népeinek nyelvészetével, néprajzával. A könyv első és egyben talán legérdekesebb fejezetében részletesen felméri a kalotaszegi Magyarvalkó (Váleni) életét. A tanulmányt 1938-ban kezdte írni és „a falu népeinek” ajánlja. Meglepő a precizitással vegyült szeretet, amivel a szokásokat feltárja. A kender megművelésétől, az áztatástól, a fonástól aprólékos „tudós” munkával, megfigyeléssel jut el a szövésig, hímzésig. Közben megtudhatjuk az eszközök és anyagok gyakran többféle elnevezését. A tanulmány végén részletes szakszójegyzék található. „A nyelvet tehát a mögötte rejlő tárgyi vi-

lág összefüggésében tanulmányoztam, és a nyelvtudománynak meg a néprajztudományoknak egyaránt igyekeztem használni. E célkitűzés megvalósításában Magyarvalkó népe nagy segítségemre volt; lehetővé tette tudományos munkálkodásom elindulását.”

A lakodalmi és a temetkezési szokásokon kívül megismerhetjük a falu névadási rendszerét. Nagyon érdekes a család- és ragadványnevek keletkezése, melyek leginkább a megkülönböztetésre vezethetők vissza (Böndi János *Bazsarózsa*, Péter István *Bandaló*, Gábor András *Kosut*). „Égy jól megfigyelt testi vagy lelki tulajdonság, egy mozdulat vagy cselekedet, feltűnő viselkedés, szójárás elég arra, hogy az éles szemű és csípős nyelvű kalotaszegi ember nevet adjon embertársának, s hogy ez a név az anyakönyvbe bekerülve örök megkülönböztetésül szálljon a család többi tagjára is.”

Hogy népi ruháik milyen korai eredetűek, arról a rövid viselettörténeti áttekintésből szerezhetünk tudomást, ahol 1500-as évszámokat is találhatunk. A szerző, aki az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár munkatársa, tiszteletre méltó felkészültséggel foglalkozik az erdélyi szász nyelvjáráskutatásokkal. Többek között a magyar, román és szász nép közti, az évszázados együttélésből adódó nyelvi kapcsolatokat is vizsgálja. A könyv „önismeretünk és egymás megismerésének és megértésének ügyét” hiven szolgálja.

M. Zs.

Teológia

Mózes Öt Könyve és a Haftárák

A Hertz-féle Tóra-kiadás nyomán az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat 1939-ben megjelentette Mózes Öt Könyvét és a Haftárákat. A Haftárák az első (Józsuá, Bírák, Sámuel I–II és Királyok I–II) vagy az utolsó próféták (Jesája, Jeremiás, Ezekiél és a 12 kis próféta) könyveiből vá-